

Ludmann Ágnes

A CSEND TEREI EMILIÁBAN

Regionalitás és globalizmus Daniele Benati prózájában

Az idő múlásával olyan emberré váltam,
aki már semmiben sem hisz.¹

Daniele Benati

Bevezetés

A mai Emilia-Romagna tartomány központjaiban már a reneszánsztól kezdve jelentős, a latin mellett „vulgáris”, olasz nyelvű irodalmi alkotások is születtek olyan szerzők tollából, mint Matteo Maria Boiardo, Giosué Carducci vagy Corrado Govoni. Amellett, hogy a 60-as években végbement gazdasági fellendülés egyik legfontosabb színtere Emilia-Romagna tartomány, a kortárs és modern irodalmi történések szempontjából is kiemelkedő a Pó-síkságot körülölelő terület, amely élen jár a műfaji kísérletezésben, és kitűnő táptalajt ad az egyéni szerzői útkereséshez is. A tér és az irodalom gondolatának összefűzése nem napjaink vívmánya, az embert a kezdetektől foglalkoztatják a szövegekhez kapcsolható helyek megjelenési formái a textusban. Az olasz irodalomtudományban Carlo Dionisotti 1967-ben megjelent *Geografia e storia della letteratura italiana* című tanulmánygyűjteménye indította el mozgalomszerűen az irodalom és tér kapcsolatát vizsgáló tudományos gondolkodást. A gyűjteményben a szerző főként a középkori és reneszánsz időszak világirodalmi szempontból is meghatározó műveit vizsgálja azok lehetséges földrajzi kapcsolódási pontjai alapján. Olaszországban az irodalom földrajzi szempontú vizsgálata a régió történelmi viszontagságainak ismeretében abszolút helytálló módszer, mely új távlatokat nyit a klasszikus műelemzésben. A narratív terek és a szöve-

1 „Con l’andar del tempo sono diventato una persona che non crede più in niente.” Daniele BENATI, *Cani dell’inferno*, Feltrinelli, Milano, 2004, 9. [A szövegben szereplő idézetek mindegyike saját fordításom. L. Á.]

gek földrajzi kapcsolódásának elemzése nem csupán a szerző születési helye vagy tevékenysége alapján kívánja elhelyezni a művet a világtérképen: a tér és irodalom fogalma közti lehetséges kapcsolatrendszer feltérképezésén túl vizsgálja az antropológiai helyek és a szöveg viszonyát, különös figyelmet szentelve a textus földrajzi kötődéséből fakadó nyelvi, stiláris és nyelvtörténeti sajátosságainak.

Ebbe a történelmi, földrajzi és irodalmi valóságba születik bele Daniele Benati 1953-ban, akinek nevét a magyar olvasóközönség első alkalommal a 2003. évi Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon hallhatta. Benati az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán dolgozott olasz anyanyelvi lektorként 2007 és 2011 között. Budapest előtt oktatott az Egyesült Államok és Írország egyetemlein, lektori tevékenysége mellett pedig műfordítóként tevékenykedik még ma is. Számos tanulmányt jegyez az olasz, az ír és az amerikai irodalomról egyaránt. Művei a Feltrinelli, az Aliberti és a Quodlibet kiadók gondozásában jelentek meg. Legutóbb 2019-ben járt Budapesten: a Művészetek Palotája Európai Hidak rendezvényének egyik díszvendégeként az Olasz irodalmi esten beszélt az aktuális itáliai irodalmi jelenségekről, trendekről.

Il Semplice

Daniele Benati első írásai a Gianni Celati által szerkesztett *Narratori delle riserve* antológiában jelentek meg. Egyike az *Il Semplice* folyóirat alapítóinak, amely 1995 és 1997 között összesen hat számban került kiadásra, pontokba szedett alkotói program nélkül, sőt, kifejezetten a programnélküliség kiáltványával. A folyóirat egyfajta *medicamentum simplex*, füveskönyve az egyszerűsége törekvés jegyében született prózai alkotásoknak. Az itt megjelenő irodalmi művek mindegyike a hangzó szó fontosságának szellemében keletkezik, így kívánva visszaállítani az alkotó és a közönség közti közvetlenebb kapcsolatot. A folyóiratokban közreműködő szerzők – akiket az emiliai jelzón túl a „Pó-menti örökség” képviselőjeként is megnevez a kritika – az egyszerűsége, az irodalom sallangoktól, manierizmusoktól mentes művelésére törekednek. A nem csak Emilia-Romagna régióban, hanem Európa-szerte megjelenő gondolat országoként eltérő eredményeket mutat fel. Az egyszerű stílus mibenléte nem az egyszerűsítésben, „lebutításban” fogható meg, inkább abban a szándékban, hogy az irodalmi szövegek ne adhassanak teret berögzült formák, modellek, módszerek használatá-

nak csupán a kényelem miatt, mert ez sok esetben mesterkéltnél irodalmi produktumot szül. Az *Il Semplice* folyóirat hagyományát követi és ennek szellemében, irodalmi kiáltvány nélkül 2010 és 2012 között jelenik meg a *L'Accalappiacani* folyóirat, ahol az egyszerűsége törekvő stílust zászlójukra tűző szerzők ismét teret kapnak.

A kötetekben megszólaló szerzők stílusának megkülönböztető jegyei a megbízhatatlan narrátor alakjának használata, az egyszerű, formai maníroktól mentes nyelvezetre való törekvés, amely gyakran párosul a beszélt nyelvre jellemző fordulatok alkalmazásával, ennek nyelvi hibáival és dialektusra utaló jegyeivel. Mindezen jellemzők együttes jelenléte a szövegekben hozzájárul ezek érvényesüléséhez, élvezhetőségéhez hangos felolvasáskor, mely egy ritka tulajdonsága, értéke a kortárs olasz prózairodalomnak.

Előképek

Ha Benatit kérdezzük, mely olasz író gyakorolt nagy hatást saját írásművészetére, elsőként Luigi Malerbát (1927–2008) nevezi meg. Malerba egyike azon szerzőknek, akik tevékenysége a Novecento második felében magában foglalta a klasszikus regény formájának megújítási törekvését új, szokatlan nézőpontok és irodalmi műfajok alkalmazásával. Írói nyelve „irodalomellenesnek” tűnhet: erősen szembehelyezkedik az írott olasz nyelvre rakódott formai berögződésekkel, amelyek leginkább a népszerű szépirodalmi műveket hatották át. Malerba első regényei elvetik a klasszikus, 19. századi romantikus regényre jellemző történetmesélést. Ezen túl a mindentudó narrátor „megbízhatatlan” figuráján és ennek a szokásoktól eltérő nyelvhasználatán keresztül létrehoz egy újfajta narratív teret. A megbízhatatlan narrátor tulajdonságai nagyban megegyeznek a mindentudó narrátor jellemzőivel: a megbízhatatlan elbeszélő is minden, a textus szövetét alkotó esemény tudatában van, de ahelyett, hogy (sor)vezetőként szolgálna a regény eseményei közt, sokszor szándékosan félrevezeti az olvasót.

Malerba nyelvhasználatában visszaidézi a beszélt nyelv sajátosságait, hanglejtését, mindazonáltal nem szolgai módon másolja a beszélt nyelvi fordulatokat, inkább egy, az irodalmi és a beszélt nyelv között elhelyezkedő regisztert hoz létre, melyben megjelenik az Emilia-Romagnára jellemző regionális köznyelv, annak színezetével, hanglejtésével, képi világával együtt. Nem hiányoznak a szerző nyelvi kreativitását

megcsillantó szókapcsolatok, szójátékok sem, mely találékonyság a művek szerkezetében is tükröződik. A szövegek nagyszerűen érvényesülnek hangos felolvasáskor, mely tulajdonság a kortárs irodalomban született művekre kevésbé jellemző, ahogyan az alkotói folyamat során sem kap nagy szerepet az erre való törekvés.

Benatit elsősorban Malerba *Il serpente* című regénye fogta meg, azon belül is az első fejezet címe: GLI UCCELLI VOLANO IO INVECE MI AVVIAI A PIEDI VERSO LA STAZIONE [A madarak repülnek én viszont gyalog indultam az állomás felé].² Mélység és magasság, repülés és röghöz kötöttség található meg egyetlen mondatban a regény kezdetén, ami Benatiban rögtön kíváncsiságot ébresztett Malerba írásművészeté iránt. Ahogy ő maga is fogalmaz később: „Nem állíthatjuk, hogy Malerba főhősei megnyugtató jelenségek, akik alkalmasak kielégíteni a mai olvasó feltételezett »kellemes« olvasásigényét, ahogy azt sem, hogy egyszerű kulturális ismeretszerzés jutalmával kecsagettnék az erre vágyó olvasót, aminek ígéretével minden irodalomba belebetegetett kortárs szerző csöbe húzza őt.”³ Ebben a kijelentésben Malerba különlegességének megfogalmazásán túl világos írói ars poeticát is olvashatunk, amely Benati második regényéből még hangsúlyosabban kitűnik.

Silenzio in Emilia. *Csend Emiliában*

Benati *Silenzio in Emilia* című, tizenegy darabból álló novellagyűjteménye 1997-ben látott napvilágot a Feltrinelli Kiadó gondozásában, majd 2009-ben a Quodlibet Kiadó újra megjelentette.⁴ A kötet főszereplői olyan halottak, akik nem tudnak haláluk tényéről és élőknek hiszik magukat, ők népesítik be Emilia kopár tájait. Ahogy Malerba is kijelenti *Salto mortale* című regényében, „A HALÁL EGY IGEN RÚT HELY A BESZÉLGETÉSHEZ”,⁵ Benati novelláinak főszere-

2 Luigi MALERBA, *Il serpente*, Mondadori, Milano, 2009, 3.

3 „Certo non si può dire che quelli di Malerba siano personaggi rappacificanti, adatti alle letture amene che il pubblico di oggi sembra prediligere, e nemmeno che possano rispecchiare le ambizioni di lettori e lettrici in cerca di facili gratificazioni culturali che molto opportunamente vengono offerte loro da tutti quegli autori malati di letteratura che hanno sempre buon gioco quando si tratta di abbindolare i polli.” Daniele BENATI, *Pensare confonde le idee*, Doppiozero.com 2017. augusztus 7., <https://www.doppiozero.com/materiali/luigi-malerba-pensare-confonde-le-idee>.

4 A kötet két irodalmi elismerésben részesült, az Aurturo Loria és a Piero Chiara irodalmi díjakban.

5 „LA MORTE È UN GRAN BRUTTO POSTO PER CHIACCHIERARE”. Luigi MALERBA, *Salto mortale*, Mondadori, Milano, 2002, 18.

replői is kellemetlen helyzetekbe kerülnek, mivel az általuk kimondott szavak nem ugyanazt a hatást érik el az élők világában, félreértéseket, sőt, bonyodalmakat szülhetnek. A Benati által feltett kérdések egyetemlegesen: élők vagyunk vagy holtak? Milyen lehet a halál? Hová tartunk, van-e életünknek pontos úti célja? Mindezt beszélt nyelvi stílusban, párbeszéd formában, az emiliai regionális köznyelv sajátosságaiával bíró regiszterben mutatja be az egyes szám első személyű narrátor.

A kötet tizenegy novellája egyetlen szöveget alkot: makrotextuális szinten az utolsó novellában a főszereplő ismét összetalálkozik az előző történetek szereplőivel, egyfajta enumerációként, futballmeccs formájában.

A kötet bevezetéseként az alábbi idézetet találjuk reggio emiliai dialektusban, amely sokat elárul a novellák főszereplőinek gondolkodásmódjáról.

*Uram, ha létezel,
Add, hogy a lelkem, ha van,
A mennybe jusson, ha létezik.*

A nagyapám testvére mondogatta.⁶

Már ez a bevezetés is tétovázást, bizonytalanságot fejez ki, amely áthatja a kötet minden darabját. A szereplők nemcsak abban bizonytalanok, hogy hol vannak éppen, de magában a történetben is, amelyet megélik (újra?). A kérdésfeltevés közvetlen, és pontosan a főszereplők őszinte rácsodálkozása miatt gyakran mosolyt csal az olvasó arcára.

A kötet címadó novellája először az *Il Semplice* folyóirat első számának *Inferni, purgatori, paradisi immaginati e viaggi nell'aldilà* (Elképzelt poklok, purgatóriumok, paradicsomok és túlvilági utazások) fejezetében jelent meg. A cím a provincia nevének használatával már önmagában kihangsúlyozza a földrajzi tér fontosságát a teljes kötetben. Orlando Squadroni történetében, aki Rubiera település általános iskolájának pedellusa, számos olyan elemet olvashatunk, amely hozzájárul a novellák egyetlen szöveggé váló lehetséges olvasatához.

A novella elején megjelenik a kötet bevezető idézetében olvasott bizonytalanság:

6 *Sgnor, s'èg sii (Signore, se ci siete) / Fò che la me alma, s'ag l'ò, (Fate che la mia anima, se ce l'ho) / La vaga in Paradis, s'al ghé (Vada in paradiso, se c'è). / Lo diceva il fratello di mio nonno. Daniele BENATI, Silenzio in Emilia, Quodlibet, Macerata, 2009, 9.*

Számos, halottakhoz kötődő hiedelem ismert, amelyek a modern időkben már nem érvényesek. [...] Egy fickó a környékről azt mondja, hogy a halottak gyakran visszatérnek oda, ahol élnek, valamikor az éjjeli vonattal, valamikor pedig újra átélik életük egyik rá jellemző cselekedetét. [...]

Természetesen nem kell hinni ezekben a történetekben, sokszor találhatunk bennük nem meggyőző részleteket. [...] Ezen túl nem minden ember akar visszatérni oda, ahol élt, és legtöbbször ott maradnak a helyükön, mert tudvalévő, hogy az életbe való visszatérés egy nagy csalódás.⁷

Az emberek által táplált hiedelmek, szóbeszéd és pletykák az alábbi sorok forrásai, melyek tudományos megalapozottsága megkérdőjelezhető. A narrátor megadja a szabadságot, hogy ne higgyünk ezeknek már csak a homályos részletek okán sem, melyek minden novellában megjelennek. Az olvasó helyzete ez esetben mindig labilis, szinte vigyázállásban kell figyelnie a megbízhatatlan narrátorok szavát. A kötet címadó novellájában a narrátor egyes szám harmadik személyű, külső narrátornak látszik, aki a saját, a megtörtént eseményeken kívül álló nézőpontjából közvetíti az eseményeket.

Ezen novella sok tulajdonsága visszaköszön a *Cani dell'inferno* című regényben is. Az ismétlés motívuma fontos szövegszervező elem Benati prózájában, nem csupán a mikrotextuális szövegkohézió megteremtését, hanem a makrotextus létrehozását is elősegíti. A *Csend Emiliában* című novellában különös jelentőséggel bír az ivás és az evés motívuma: a teli borospoharak ritmikus telítődése és ürülése azon vilánpóznáig viszik a pityókás főszereplőket, amely a vesztüket is okozhatta. A feltételezés a novella utolsó soráig megmarad, hiszen nem tudhatjuk, Squadroni valóban meghalt-e a balesetben.

A halál motívuma fontos elem mind a megbízhatatlan narrátor, mind pedig az olvasó recepciója szempontjából, és éles ellentétben áll a művekben az álom és ébrenlét közti lebegés állapotával. Ez a fajta

7 Ci sono molte credenze legate ai morti, che però in tempi moderni non valgono più. [...] Mi dice un tale dalle mie parti che i morti tornano spesso dove hanno vissuto, delle volte passandoci in treno di notte, oppure delle altre compiendo un'azione tipica della loro vita. [...]

Naturalmente si può anche non credere a queste storie, tante volte presentano dei particolari che non convincono. [...] Inoltre, non tutte le persone scomparse desiderano tornare nei luoghi dove hanno vissuto, e il più delle volte rimangono dove sono, perché è ormai risaputo che il ritorno a questa vita provoca solo una gran delusione. [Saját fordítás.] Daniele BENATI, *Silenzio in Emilia* = Uő., *Silenzio in Emilia*, 11.

tudatállapot „mentségül szolgálhatna” a művekben használt nyelvezet furcsaságaira, a folytonos perspektívaváltásra, az ismétlésekre és a mondatok ritmusosságára, ezt fokozzák a központozás „hibái” vagy annak teljes elhagyása. A halál témájával szorosan összefügg az űr koncepciója, az a fajta elveszettségérzés, mely a művekben szereplő alakok mindegyikének sajátja, és meghatározza nyelvezetüket. Visszatérő elem ezen túl a természetföldrajzi elemek, domborzati viszonyok szerepe (síkság), az ezeket alkotó helyek és nem-helyek, valamint a térben történő mozgás motívuma, legyen ez a szereplő sétája vagy közlekedési eszközzel való haladása.

A régió különböző domborzati viszonyai meghatározzák az itt alkalmazható mozgási lehetőségeket: a síkság végtelen kiterjedése miatt megszámlálhatatlan bejárható útvonalat rejt magában, míg a város mint narrációs tér leszűkíti, sokszor lehetetlenné teszi a térbeli mozgást, mely kötöttség megjelenik a szövegben is. Minden szövegről elmondható, hogy a konkrét helyszín helyett a hely szövegben megjelenő jellemzői alakítják a narrációt, mozdítják előre vagy állítják meg annak folyamatát. A város átláthatatlan úthálózataival, tömegként hömpölygő lakosaival megállítja a narrációt, és a mozdulatlanságában, röghöz kötöttségében kétségbeesett, megbízhatatlan narrátor monológjaiban visszatérő ismétlésekre kényszeríti.

A síkság mint domborzati elem egy, a narrációt elősegítő helyszín: Benati novelláiban a síkságot utak, autópályák szelik át, bevásárlóközpontok, gyárak épülnek, reklámtáblák és villanypóznák szegélyezik. A síkság tehát egy nem-helyekkel teli tér, amely noha hasonlít egy valódi síkságra, a narrációban időn kívüli síkként jelenik meg a halál jelenléte miatt. A modernizáció hozadékaként előforduló nem-helyek sokszor egybeesnek a főszereplők halálának helyszínével, Benati ily módon kritikát fogalmaz meg ezekkel szemben.

A főszereplők mozgásának kiváltója leginkább a vágy, hogy megértsék létük minőségét, választ nyerjenek a bizonytalanságra, élők-e vagy holtak, egy szinte purgatóriumi bolyongásban. Mindaddig nem lelnek nyugalmat, míg választ nem kapnak direkt vagy indirekt módon a (lét)kérdésükre.

Érdekes megvizsgálunk a novellák főszereplőit, akik szellemekként mozognak a jelen történései és a múlt árnyai közt. Az élők számára láthatatlanok, csak a holtak közt kivehetők (kivéve a kötet utolsó novellájában), mindannyian idős férfiak, és egyedül ők képesek utazni a történetekben a kíváncsiságtól mozgatva, hogy megértsék haláluk

körülményeit. Egzisztenciális bolyongásuk célja, hogy felfedezzék nemlétük valóságát, így tudatosodik bennük a kívülállóság érzése az őket körülvevő világ felé. Benati novelláiban a női szereplők másodlagos fontosságúak, sokszor nincs valós identitásuk. A főszereplő halálokának megértésében nyújtanak segítséget, szerepük egyfajta kapaszkodóként szolgál. Ők egyetlen idősíkban mozognak, tehát képtelenek utazni múlt és jelen, élet és halál között.

Gerhild Fuchs egy tanulmányában Benati főszereplői térrel való kapcsolatának fényében „home-outsiderként” definiálja őket, mivel ott-hon érezhetnék magukat a síkságon, ha nem lenne ott a halál „apró” motívuma, amely megakadályozza a teljes azonosulásukat a térrel.⁸ A halál ily módon megélt valósággá minősül át, nem pedig félelemkeltő fenyegetés, inkább térbeli, bizonyos elemekhez köthető történés a valóság és képzelet, megélt élet és fantázia határmezsgyéjén. A térbeli mozgás beazonosítható földrajzi területen megy végbe: Benati szívesen használ földrajzi tulajdonneveket az emiliai terület pontos leképezésére. Szövegeiben megjelenik Rubiera, Corticella, Masone, Marmirolo, amelyek azon túl, hogy konkrét helyek, meghatározottságukkal együtt bizonytalansággal töltik el az olvasót, hiszen ezekre a településekre visszajárnak a holtak. Ilyenformán a tér többszörösére tágul az élő és a halott dimenzió folyamatos váltakozása okán.

A valóság síkjai, amelyeken a szereplők előrehaladnak, párhuzamosan léteznek, nem zárják ki egymást. Gyakran több mint két síkot észlelhetünk, amelyek a lét és nemlét síkjain túl a valóság más aspektusait is magukba zárhatják, mint a különböző szereplők múltja és jövője eltérő nézőpontokból szemléltetve. Az ezeket összekötő út központi elemmé válik, a reflexió helyévé, sőt, a főszereplők ezen útvonal mentén nyerik el tényleges halotti minőségüket az ál-élő entitásból. A szereplők minőségével együtt a tér is átalakul, a nem-hely antropológiai értelmét veszti, és purgatóriumként, túlvilágként jelenik meg a holtak számára, melynek létezése cáfolható, így az idő is dimenzióját veszti. Egyedül a nemlétező szereplőktől nyüzsgő, üres tér marad az emiliai csendben, mígnem feloldódik a semmiben.

A csend motívuma már a novellagyűjtemény címében is meghatározó fontosságú, és a kötet minden elemében más-más tulajdonsággal gazdagszik: a csend Benatinál lehet bizalomkeltő, fenyegető, ijesztő,

8 Gerhild FUCHS, *Fantasticazioni sullo spazio nell'opera di Ermanno Cavazzoni e Daniele Benati = Letteratura come fantasticazione. In conversazione con Gianni Celati*, szerk. Laura RORATO – Marina SPUNTA, The Edwin Mellen Press, Lewiston, 2009, 148.

végtelen, amely sokszor mindent elnyel. A csend és a halál kísérik útjukon a főszereplőket, akiket haláluk pillanatában körülölel a csend: „aztán a kutyaugatás is elhallgatott, és hirtelen csend lett, akkora csend, hogy Squadroni kis híján megijedt, mikor meghallotta”.⁹ A zaj az élet jele, ahogy a kötet utolsó, *Tema finale* című novellájában Socetti fia is észreveszi: a zajok ugyanúgy beszélnek hozzá, mint a beszélő kutya. A kutyán túl itt még egy dantei utalással találkozhatunk: feltűnik egy Portinari nevű lány, aki felajánlja a főszereplőnek, Socetti fiának, hogy hazakíséri, mintegy Beatriceként mutatva neki az utat. Dante a szerző kulturális hozadékának mérföldköve, és gyakran, egészen változatos formákban tér vissza műveinek alkotóelemeként. A dantei utazáshoz hasonlóan a novellák főszereplői is sokszor átlélik a határt élet és halál közt, amit a mozgás által kiváltott emlékképek kísérek. Az úti célnál fontosabb a mozgás, a térben való haladás motívuma.

Benati képekből felépülő írásművészete nyitott a kísérletezésre, ami a beszélt nyelvnek is egy tulajdonsága, így narrációja közvetlen, direkt. A párbeszédetek szövegbe ágyazva jelennek meg, egyenes beszédben idézi vissza ezeket az író. A narrátor minden novellában megbízhatatlan, csak az elbeszélő személye változik. A harmadik személyű narráció esetén sokszor megnő megbízhatatlanságának mértéke, ezt azon kifejezések gyakorisága jelzi, amelyek az elmesélt események eredetének bizonytalanságát jelzik. Ez sokszor humorral párosul, amit még inkább megerősít a szövegben található ismétlődés vagy a különös képzetársítás motívuma: „Nem mondhatjuk, hogy a torkában dobogott a szíve, de nagyon izgult”,¹⁰ ami különösen megmosolyogtató egy halott esetében. A főszereplőket holtukban is elkísérő, életre utaló motívumok okán – mint az evés, ivás, utazás, álmodozás – kijelenthetjük, hogy Benati halottjai nincsenek tudatában haláluk tényének, így az olvasás egy, az érzéki tapasztalásoktól tarkított élménnyé válik.

Cani dell'inferno. *A Pokol kutyái*

Daniele Benati *Cani dell'inferno* című regényét (Feltrinelli, 2004, majd Quodlibet, 2018) részben előrevetíti a *Silenzio in Emilia* gyűjtemény

9 „Poi il cane ha smesso di abbaiare e d'improvviso è stato il silenzio, un silenzio così grande che per poco Squadroni non si spaventava nell'udirlo.” Daniele BENATI, *Il giocatore di bocce* = Uő., *Silenzio in Emilia*, 24.

10 Non si può dire che gli battesse il cuore, ma era molto emozionato. Daniele BENATI, *Silenzio in Emilia* in = Uő., *Silenzio in Emilia*, 19.

*Cagnolati*¹¹ című novellája: az egyes szám első személyben beszélő narrátor alakja és az intézményekkel szembeni kritika megfogalmazásának motívuma is közös elem ezekben, amihez vélhetően hozzájárult az író amerikai tartózkodása is. A mű címe, a pokol kutyái ismét a tér egyik elemét emeli ki, de ezúttal földrajzilag elhelyezhetetlen, nem fizikai síkot választ. A címben fellelhető dantei utalás továbbgyűrűzik a teljes regényben, és az utolsó fejezetben egy spanyol nyelvű Dante-idézetben teljesedik ki, mely választás oka a távolságteremtés az elhangzottakkal.

A narrátor egyes szám első személyű a regény tizenegy fejezetében (a fejezetek száma megegyezik a novellagyűjtemény történeteinek számával), a *Silenzio in Emilia* kötethez képest egy összetettebb, mélyebb és behatároltabb teret találunk. A regény cselekménye a Mystic Avenue 3847 egy rejtélyes épületében zajlik, egy átlagos amerikai metropoliszban.¹² Ez a helyszín meghatározó a narráció szempontjából, mert a regény főhősei az épületen kívül lakókkal nincsenek kapcsolatban, a lakótömb zárt terén belül mozognak, amely egy különleges labirintus, és amelybe egy hajléktalanokkal teli McDonald's éttermen keresztül lehet bejutni.

A regény főszereplői (és az első tíz fejezet címadói) férfiak, mindegyikük vezetékneve P betűvel kezdődik, ami önmagában is egyfajta körkörösséget ad a szövegnek. Ezt tovább erősíti az a tény, hogy a szereplők nem kizárólag az ő nevüket viselő fejezetekben bolyonganak, hanem a regényben belül máshol is felbukkannak. Mindegyikük akaratán kívül, az olasz kormány döntése alapján jutott el az ígéretek földjére, amely kizárólag P vezetéknevű férfiaknak kínálta fel a lehetőséget. Gerhild Fuchs szerint a P betű szintén dantei utalás, mivel az *Isteni színjátékban* a Purgatóriumba való belépés előtt Dante homlokára az angyal hét „P” betűt (mint „peccare”, bűnt követ el) karcol a kardjával. Ily módon nem kizárható, hogy Benati regényének főszereplői egyetlen főhős darabokra törött manifesztációi.¹³ Említettük korábban Luigi Malerba hatását Benati írásművészetére: a *Salto mortale* regény főszereplője,

11 A *Cagnolati* novella magyar nyelvű fordítása megjelent: *Allegrí disperati – Vidám vigasztalanok. Emíliai írók antológiája*, szerk. LUDMANN Ágnes, ELTE Eötvös József Collegium, Budapest, 2015.

12 A szerző életútja okán feltehetően Boston ez a város, ahol Benati évekig oktatott. Gianni Celati egyik látogatásakor tévedtek be egy hajléktalanokkal teli McDonald's étterembe, és az ellentmondásos kép olyan mély benyomást tett a két szerzőre, hogy Benati még a regénybe is beemelte.

13 FUCHS, I. m., 152.

Giuseppe detto Giuseppe is a saját alteregóival találkozik a regény folyamán egy hentes és egy légyirtó képében. A bolyongás, az ismétlés nemcsak a nevekben jelenik meg, hanem a szereplők sorsai is visszatérő elemeket tartalmaznak. Az amerikai munkalehetőség akár elismerés is lehetne a résztvevőknek, de egyfajta lidércnyomássá, büntetéssé alakul. Minden szereplőt amnézia kínoz: nem emlékeznek rá, hogyan is kerültek a Mystic Avenue rejtélyes háztömbjébe. Mindegyikük igen jó módú (egyikük szó szerint kidobja a pénzt az ablakon), és reménykedve várják, hogy megcsörrenjen a telefon, annyira, hogy egyikük attól tart, talán műszaki probléma miatt nem cseng a készülék.

A minden fejezetben visszatérő elemek ismétlésén keresztül Benati egészen filmben illő hangulatot teremt a regényben. A csend, a mozdulatlanság is ismétlődik, és hullámzó belső ritmust ad a regénynek. Az elveszettség érzését, melyet elsősorban az idegen ország és a szűk valóságba zártság okoz, tovább növeli az épület belső mozgása, a szintek elmozdulása egymás felett, ami azt is befolyásolja, hogy kikkel lesznek kénytelenek találkozni a szereplők a fejezetekben. A folytonosan változó belső tér kifejezetten azt a célt szolgálja, hogy a szereplők elveszítsenek mindenféle kapcsolódási lehetőséget a külvilággal.

A földszinten van egy McDonald's, amelyen át kell vágni ahhoz, hogy felérjünk, aztán a vécék termébe, ami az egyetem előcsarnoka, ami az épülettömb szinte teljes egészét elfoglalja, és végül egy zárt folyosón találjuk magunkat vagy egy ingatag csigalépcsőn haladhatunk tovább – de vigyázni kell, mert a folyosó és a lépcső is bármelyik pillanatban elmozdulhat, és akkor falba ütközünk.¹⁴

A regényben hiányzik a vízszintes bolyongás motívuma: míg a novella-gyűjteményben a bolyongásnak van kiindulópontja és végcélja a síkon, a *Cani dell'inferno* főszereplői a saját lakásuk valóságába zárva vergődnek, és legfőbb mozgásuk tőlük független, az épület szintjeinek elmozdulása miatt változtatnak helyet, de ciklikusan visszatérnek ugyanoda, ahonnan elindultak.

14 „C'è un McDonald's a pianterreno che bisogna passarci in mezzo per arrivare fin quassù e poi si entra nel salone dei cessi che fa da vestibolo all'università che occupa quasi tutto lo spazio del complesso architettonico e alla fine si svolta per un corridoio stretto oppure si va su per una scala a chiocciola traballante – ma bisogna stare attenti perché sia il corridoio che la scala possono spostarsi da un momento all'altro e allora si va a sbattere contro il muro.” BENATI, *Cani dell'inferno*, 11.

Az épülettel kapcsolatban felmerülhet bennünk a kétely, hogy talán a földi pokol egy megvalósulása, amit megerősít az éterinek éppen nem nevezhető, inkább *femme fatale* jellegű múzsa alakja is. A földi, elemi örömök, az elfojtott szexualitás, mely a múzsa megjelenésétől beteljesedésre vár, kétségbeesett kísérlet arra, hogy a szereplők intellektusa a magasba szárnyaljon, az örök vágya cselekvés helyett állandóan gúzsba kötve tartják a szereplőket, hiába vannak kiváltságos helyzetben az olasz államnak köszönhetően, börtönbe zárva érzik magukat, és a pokol kutyái lihegnek a sarkukban. A szereplőkben tudatosan nem fogalmazódik meg, hogy talán valóban a pokolba kerültek, elméjüket ugyanazok az ismétlődő gondolatok töltik ki, nem vonnak le következtetéseket, mindig az adott pillanat problematikájára fókuszálnak. Egyedül Piciorla, az első fejezet szereplője kap valódi múzsai segítséget, míg a többiek egy korrupt segítővel találkoznak, egy valamikor csupán hang formájában megjelenő, valamikor testet is öltő nővel, aki „Hé Joe!” felkiáltással jelentkezik először. A nő nem a szabadulás záloga, feltűnésével és elillanásával visszavezeti a szereplőt annak bezártságába: „az épületek és felhőkarcolók sötét erdejéből számtalan alkalommal meg akartam szökni, de végül mindig egy nőt követtem, aki aztán eltűnt és ugyanoda vezetett el, ahonnan elindultam”.¹⁵

A címben szereplő kutyák jelenléte nem teremt kétségbeesést vagy zűrzavart, inkább enyhe értetlenséget és nyugtalanságot a szereplők részéről. A dantei utaláson túl Charles Bukowskihoz is kapcsolódik a szerző, főként a *Love is a Dog from Hell* (1977) verseskötetéhez. A kutyák a legváratlanabb pillanatokban tűnnek fel, a szereplőket pedig félelemmel tölti el, hogy nem tudják, valóság-e vagy vízió, amit tapasztalnak. Néha csak egy pillanatra jelenik meg egy fekete kutya, néha leül a főszereplő mellé, míg az hivatalos vacsorán vesz részt.

A regény nyelvezete kissé eltér a *Silenzio in Emilia* novelláiban olvasottól, egyike ezen különbségeknek a narrátor alakja, aki majdnem végig egyes szám első személyben beszél. A párbeszédet a szövegbe ágyazva találjuk meg a szöveg ritmusának, lüktetésének elősegítése végett. Érdekes megfigyelni a nagyszámú káromkodást a szövegben, amellyel a főszereplők indirekt módon is kifejezik belső feszültségüket. Hiába vagyunk viszont egy külföldi, személytelen helyszínen, a regényben felfedezhető a Reggio Emiliában is hallható regionális köznyelv,

15 „in mezzo a tutta quella selva oscura di palazzi e grattacieli da cui avevo cercato mille volte di scappare ma sempre finendo per seguire una donna che compariva dal nulla e mi riportava allo stesso identico posto da cui ero scappato.” *Uo.*, 227.

valamint dialektális szólások, közmondások olasz nyelvre fordítva, ahogy egy Benati által nagyra becsült nyelvjárási szerzőnél, Raffaello Baldini-nél is megfigyelhető ez a technika. Ezzel a nyelvgazdagítási törekvéssel állítható szembe az enciklopédiák szó szerinti idézése, amely a művelt olasz nyelv használatával a nem megfelelő pillanatban inkább komikus hatást kelt, mintsem hogy az ezt idéző főszereplő intellektusát dicsérje. Ily módon idézni az enciklopédiát egyfajta hamisság, amely ellen Piciorla is harcol: „Ezt a könyvet nem olvashatom el, nem olvashatok hamisságot. Aztán kidobom az ablakon.”¹⁶ Az utolsó fejezetben a név nélküli szereplő a következőképpen foglalja össze a rejtélyes metropoliszban töltött életét: „az egyetlen dolog, amit megtanultam azokban az években, a színlelés volt, és annyira örültem neki, hogy eljöttem abból a városból, ahol a szavak maguktól buktak ki a számon”, majd „az egyetlen dolog, amit megtanultam azokban az években, a színlelés volt, ami annyira természetessé vált, hogy már színlelnem sem kell. Sőt, ahhoz, hogy sikerüljön, színlelnem kellett, hogy színlelek.”¹⁷

Ahogy említettük, mindkét kötetben fontos szereppel bír az ismétlés motívuma a beszélt nyelvi regiszter visszaadásában is, bár a *Silenzio in Emilia* novellagyűjteményben a szavak, passzusok helyett inkább a szituációk és az ezekkel járó mondatok ismétlődnek, így támogatva a kötet körkörös szerkezetét. Az emiliei szerzőkhöz hasonlóan Benati sem szolgálai módon rögzíti a beszélt nyelvet, inkább a beszélt nyelv hatását próbálja elérni az írott szöveggel, ami nem egyszerű folyamat, nagy figyelmet igényel, hogy a szerző elkerülje a modorosságokat. Az olvasó számára talán nem a legegyszerűbb és legkényelmesebb olvasás-élményt adó kötetekről van szó, viszont kimozdítja őket a megszokott, kényelmes helyzetükből. Ezt fokozza az *Opere complete di Learco Pignagnoli* gyűjtemény, egy fiktív emiliei gondolkodó Benati által szerkesztett kötete, ahol aforizmaszerű gondolatokon keresztül készlet olvasóját folyamatos reflexióra és önvizsgálatra. Benati művei interakciót, elgondolkodást kívánó textusok, amelyek képesek legalább olyan maradandó (ha nem maradandóbb) benyomásokat tenni az olvasóra, mint az itáliai könyvpiac nagy részét uraló, könnyű kikapcsolódással kecsegtető, nagy példányszámban eladott kötetek.

16 „Questo libro falso, mi dico, non posso studiarlo, non posso studiare una falsità. E poi lo butto fuori dalla finestra.” *Uo.*, 9.

17 „l'unica cosa che avevo imparato a fare in tutti quegli anni era fingere ed ero così contento di essere scappato da quella città che le parole mi uscivano di bocca senza controllo”, „avevo imparato così bene a fingere che ormai era diventata una cosa naturale e non avevo neanche più bisogno di fingere. Anzi per farlo dovevo fingere di fingere.” *Uo.*, 228, 236.